

Krzysztof Nyklewicz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

WPŁYW KRYZYSU GOSPODARCZEGO NA STOSUNKI ZATRUDNIENIA W SEKTORZE USŁUG W NIEMCZECH

Wprowadzenie

Reakcja niemieckiego rynku pracy na ostatni kryzys gospodarczy była raczej umiarkowana. Wprawdzie wielkość realnego PKB w 2009 roku spadła o ok. 5%, to jednak poziom przeciętnego rocznego zatrudnienia, w tym również objętego obowiązkowym ubezpieczeniem, obniżył się niewiele. Redukcje zatrudnienia obejmowały przede wszystkim sektor wytwórczy, w którym nastąpił wyraźny spadek liczby pracujących w stosunku do 2008 roku. Tymczasem w sektorze usług odnotowano lekki wzrost zatrudnienia zależnego. Za tymi przeciwstawnymi tendencjami kryją się istotne przesunięcia strukturalne w samym zatrudnieniu, które recesja jeszcze bardziej uwidoczniła i wzmocniła. Biorąc pod uwagę zatrudnienie w poszczególnych branżach sektora usług, dało się w nich zauważyć podobnie rozbieżne kierunki działań, jedne bowiem zwiększyły liczbę pracowników, inne z kolei zmuszone były zmniejszyć ich liczebność.

Celem artykułu jest ukazanie dokonujących się zamian w strukturze zatrudnienia w sektorze usług w Niemczech, eksponując przy tym istotne w tej mierze znaczenie kryzysu gospodarczego. Przyjęta w opracowaniu teza zakłada, że wzrost zatrudnienia w niektórych branżach tegoż sektora w znaczący sposób przyczynił się do złagodzenia skutków recesji na niemieckim rynku pracy.

1. Dynamika rozwoju sektora usług w Niemczech

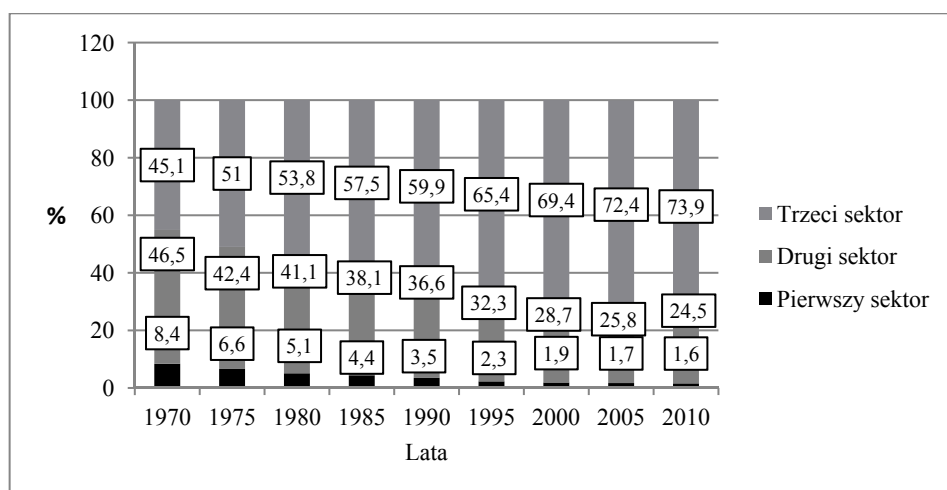
Punktem wyjścia poniższej analizy jest koncepcja trzech sektorów, która zakłada, że każda gospodarka charakteryzuje się trójdzelną strukturą. Składa się na nią sektor pierwszy, do którego zalicza się rolnictwo, rybołówstwo, leśnictwo, następnie sektor drugi, obejmujący przemysł i budownictwo, a także sektor

trzeci mieszczący w sobie szeroko rozumiane usługi. W trakcie rozwoju gospodarczego struktura ta ulegała przemianom, każdy bowiem z wymienionych sektorów zajmował pozycję dominującą w następujących po sobie stadiach, w których dochodziło do procesów powodujących przesunięcia w strukturze zasobów pracy i kapitału¹.

Wraz z przybierającym na sile procesem globalizacji i dynamicznie rozwijającym się postępowem technicznym oraz technologicznym w strukturze niemieckiej gospodarki dokonują się współcześnie istotnie przeobrażenia. Jeszcze przed półwieczem przemysł był tą gałęzią gospodarki, która wносиła najwięcej do tworzenia PKB, dzisiaj jednak straciła swój prymat na rzecz sektora usług. Znaczącym przejawem owych zmian jest intensywny wzrost zatrudnienia w tymże sektorze, które w 1970 roku wynosiło 45,1% (zachodnia część RFN), a pięćdziesiąt lat później stanowiło 73,9% wszystkich pracujących w gospodarce (wykres 1). Tym przekształceniom towarzyszył jednocześnie spadek udziału zatrudnionych w przemysłach wytwórczych aż o 21 punktów procentowych².

Wykres 1

Udział trzech sektorów gospodarki w zatrudnieniu ogółem w Niemczech w latach 1970-2010 (w %)

Źródło: <https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/Indikatoren/LangeReihen/Arbeitsmarkt/lrerv013.html>

¹ W stadium pierwszym dominuje sektor rolniczy („cywilizacja pierwotna”), w drugim przeważa produkcja przemysłowa („okres przejściowy”) i w trzecim górują usługi („cywilizacja tertiar-na”). Por. S.M. Muszalski: *Sektor usług w gospodarce niemieckiej. Hipotezy i empiryczna weryfikacja przekształceń strukturalnych*. Uniwersytet Łódzki, Łódź 2001, s. 11.

² *Der Dienstleistungssektor. Wirtschaftsmotor in Deutschland. Ausgewählte Ergebnisse von 2003 bis 2007*. Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2009, s. 7.

Sektor usług jest niezwykle zróżnicowany nie tylko pod względem liczby branż tworzących jego strukturę, ale przede wszystkim rodzajów działalności, których ciągle przybywa. Wewnątrz sektora można przy tym zauważyć istotne zmiany polegające na przechodzeniu od usług związanych z gospodarstwem domowym (szeroko pojęty handel, hotelarstwo i gastronomia) do coraz bardziej wyspecjalizowanych działalności w zakresie finansów, obsługi biznesowej i wynajmu, a więc połączonych z funkcjonowaniem przedsiębiorstw (proces serwicyzacji gospodarki)³. O tym przesunięciu punktu ciężkości świadczy zróżnicowana wartość dodana brutto wytwarzana przez poszczególne sekcje sektora usługowego (tabela 1). Udział handlu, bieżącej konserwacji i naprawy pojazdów mechanicznych oraz dóbr użytkowych w całości wytworzonej wartości dodanej sektora spadł w okresie 1970-2007 o 9,4 punktów procentowych, podczas gdy wartość uzyskana w takich sekcjach gospodarki jak finanse, usługi biznesowe, wynajem i usługi wspierające działalność gospodarczą wzrosła w tym samym przedziale czasu o 13,8 punktu procentowego. Przyczyną zaistnienia tej sytuacji był intensywny rozwój technologii informacyjnych i komunikacji oraz pojawienie się nowych obszarów działalności, jak np. logistyka czy leasing⁴.

Tabela 1

Wartość dodana brutto wytworzona w poszczególnych sekcjach sektora usług w Niemczech w 1970 i 2007 roku

Wyszczególnienie	1970		2007	
	w %	w mld euro	w %	w mld euro
Handel, konserwacja i naprawa pojazdów mechanicznych i dobra użytkowe	23,6	37,18	14,6	219,26
Hotelarstwo i gastronomia	2,9	4,53	2,5	37,04
Komunikacja i informacja	12,8	20,16	8,2	123,28
Finanse, wynajem i usługi wspierające działalność gospodarczą	28,8	45,38	42,6	639,37
Usługi publiczne i prywatne	31,9	50,21	32,0	480,29
Ogółem	100,0	157,46	100,0	1499,24

Źródło: *Der Dienstleistungssektor. Wirtschaftsmotor in Deutschland. Ausgewählte Ergebnisse von 2003 bis 2007*. Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2009, s. 7.

³ I. Lichniak określa pierwsze usługi jako podstawowe, natomiast drugie jako specjalistyczne. W północnej części Europy „(Francja, Belgia, Holandia, Wielka Brytania, Niemcy, Irlandia) poziom i dynamika rozwoju usług związanych z obsługą biznesu jest wyższy niż w krajach południa (Hiszpania, Portugalia, Grecja), w których w sektorze usług ważniejszą rolę odgrywają usługi podstawowe”. Por. *Serwicyzacja polskiej gospodarki*. Red. I. Lichniak. Oficyna Wydawnicza, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2010, s. 17-18.

⁴ *Der Dienstleistungssektor...*, op. cit., s. 8.

Rozpatrując wspomniane trzy sektory w nieco krótszym czasie, tj. w latach 1991-2009, należy zaznaczyć wyraźne spadki zatrudnienia w pierwszym z nich, bo wynoszące aż 42,8%. Nieco lepiej, choć również z dużymi stratami, przedstawia się sytuacja w drugim, a mianowicie ubytek zatrudnienia stanowi tu 29,2%. Najlepiej w tym porównaniu wypadł sektor usług, w nim bowiem nastąpił istotny wzrost liczby pracujących o 27,9%⁵. Te zmiany strukturalne dokonywały się zarówno we wschodniej, jak i zachodniej części Niemiec, przy czym ich dynamika była większa w starych landach. W 2009 roku pracowało w branży usługowej na zachodzie Niemiec 72,4% wszystkich zatrudnionych, natomiast 72,3% na wschodzie, a więc prawie po równo w obu częściach kraju⁶. We wschodniemieckim sektorze usług zatrudnienie zwiększało się sukcesywnie i w 2009 roku wyniosło 5,6 mln osób, co dało wzrost o 12% w stosunku do 1995. Tymczasem w zachodniej części w tym samym okresie prawie się podwoiło i osiągnęło wartość 23%. Nadal jednak istnieje znaczna luka w zakresie liczby zatrudnionych w obu częściach Niemiec. W 2009 roku we wschodnich krajach związkowych na 1000 mieszkańców przypadało 341 pracujących w sektorze usług, zaś w zachodnich o 6% więcej. We wschodniej części o wiele liczniej niż w zachodniej obsadzone są takie obszary działalności usługowej, jak administracja publiczna, obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne (o 24 punkty procentowe więcej) oraz edukacja (o 26 punktów procentowych więcej). Natomiast słabiej reprezentowane są usługi w zakresie gospodarki prywatnej, a mianowicie w handlu i naprawie pojazdów samochodowych (mniej o 23 punkty procentowe), a także w działalności finansowej i ubezpieczeniowej (mniej o 44 punkty procentowe). W okresie od 1995 do 2009 roku wzrosła wartość dodana brutto w sektorze usług w Niemczech Wschodnich o 22% i było to mniej niż w Niemczech Zachodnich, gdzie jej przyrost wynosił 28%⁷.

Wysoki udział pracujących w usługach w odniesieniu do całości zatrudnienia w gospodarce niemieckiej należy przypisać dwóm ważnym procesom dokonującym się na przestrzeni wspomnianego okresu. Z jednej strony przesunięto miejsca pracy z przemysłu do usług w wyniku powstania samodzielnych podmiotów o charakterze usługowym, wyodrębnionych z „przedsiębiorstw-matek”, z drugiej natomiast nastąpił wzrost zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu oraz zatrudnienia marginalnego. Nie bez znaczenia jest również rosnący trend

⁵ Od początku lat 90. do 2009 roku powstało w sektorze usług prawie 6 mln miejsc pracy, natomiast w przemyśle zredukowano ich ok. 3 mln. Por. *Pressemitteilung: Dienstleistungssektor: Beschäftigungspotenziale in der Krise nutzen*. <http://www.iza.org/en/webcontent/press/releases/IZAPress22062009Dienstleistungssektor.pdf>

⁶ *Arbeitsmärkte im Wandel. Statistische Ämter des Bundes und der Länder*. Wiesbaden 2012, s. 24.

⁷ K. Brenke, A. Eickelpasch, K. Geppert: *Dienstleistungen in Ostdeutschland: Beschäftigungsdynamik geringer als in Westdeutschland*. „Wochenbericht des DIW Berlin” 2010, Nr 17, s. 2-4.

(wykazany także w analizie statystycznej) ukazujący coraz powszechniejsze wykorzystanie pracy tymczasowej, zwłaszcza w usługach finansowych i biznesowych oraz obsłudze rynku nieruchomościami⁸.

2. Zmiany w zatrudnieniu atypowym w sektorze usług wywołane kryzysem gospodarczym

Wszelkie przemiany strukturalne w gospodarce mają daleko sięgające konsekwencje dla form i jakości zatrudnienia. Ostatni kryzys gospodarczy ujawnił zróżnicowaną dynamikę poziomu zatrudnienia w poszczególnych branżach gospodarki niemieckiej, spowodowaną odmiennymi ścieżkami rozwoju poszczególnych rodzajów usług oraz jednoczesnym oddziaływaniem czynników o charakterze koniunkturalnym.

Atypowe formy zatrudnienia zapewniają w wielu branżach usług dodatkowe możliwości pracy. Jednak nie we wszystkich z nich w latach 2008-2009 nastąpiło zwiększenie liczby pracobiorców⁹. Równie istotny okazał się wzrost zatrudnienia standardowego. Największymi beneficjentami w tym względzie okazały się w 2009 roku usługi publiczne (tabela 2), wśród których ochrona zdrowia oraz pomoc społeczna odnotowały przyrost miejsc pracy o 125 tys. (3,8%) w stosunku do 2008 roku. Także w edukacji widoczny był wzrost zatrudnienia o 43 tys. osób (4,2%)¹⁰.

Tabela 2

Wielkość zatrudnienia standardowego i atypowego w sektorze usług w Niemczech w 2008 i 2009 roku (w tys.)

Wyszczególnienie	2008		2009	
	zatrudnienie (w tys.)			
	standardowe	atypowe	standardowe	atypowe
Handel, hotelarstwo i gastronomia	3399	1600	3388	1623
Komunikacja i informacja	1501	354	1466	343
Finanse i ubezpieczenia	889	179	888	185
Nieruchomości, wynajem, usługi wspierające działalność gospodarczą	1926	1058	1984	1018
Administracja publiczna, obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne, organizacje i zespoły eksterytorialne	2097	407	2092	408
Usługi publiczne i prywatne	4625	2511	4766	2542
Ogółem	14437	6109	14584	6119

Źródło: *Mikrozensus 2008, 2009: Erwerbstätige ohne Personen in Bildung oder Ausbildung im Alter von 15-64 Jahren*. Wiesbaden.

⁸ *Arbeitsmärkte im Wandel...*, op. cit., s. 24 i 27.

⁹ W niniejszej analizie uwzględniono jedynie lata 2008 i 2009, ponieważ dane pochodzące z tego okresu były grupowane według wcześniejszej klasyfikacji rodzajów działalności gospodarczej (WZ2003), natomiast zbierane przez Federalny Urząd Statystyczny informacje od 2010 roku grupowane są wedle innego ujęcia (WZ2008), które nie jest tożsame w wielu sekcjach i działach z poprzednim. Stąd istnieją trudności w dokonywaniu porównań danych, pochodzących z różnych okresów kryzysu gospodarczego.

¹⁰ *Der Arbeitsmarkt in Deutschland. Jahresüberblick 2009*. Bundesagentur für Arbeit, Wiesbaden 2010, s. 9-10.

Trudniejszą sytuację miały przedsiębiorstwa świadczące usługi w zakresie nieruchomości, wynajmu i usług wspierających działalność gospodarczą (wirtschaftliche Dienstleistungen), w których, podobnie jak i komunikacji i informacji, wyraźne były straty miejsc pracy. W 2009 roku odnotowano ich spadek o 136 tys., tj. o 3,9% mniej niż przed rokiem¹¹.

Analizując poszczególne formy zatrudnienia atypowego w branżach usługowych, należy podkreślić jego zróżnicowane tempo zmian w okresie 2008-2009 (tabela 3).

Tabela 3

Wielkość i struktura zatrudnienia atypowego w sektorze usług w Niemczech w latach 2008-2009 (w tys.)

Wyszczególnienie	Zatrudnienie							
	na czas określony*		w niepełnym wymiarze czasu*		marginalne*		tymczasowe*	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Handel, hotelarstwo i gastronomia	417	424	1239	1249	731	756	30	55
Komunikacja i informacja	138	126	211	204	112	111	23	34
Finanse i ubezpieczenia	39	36	135	139	37	35	8	13
Nieruchomości, wynajem, usługi wspierające działalność gospodarczą	338	317	610	624	344	349	258	202
Administracja publiczna, obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne, organizacje i zespoły eksterytorialne	172	173	243	244	79	71	8	10
Usługi publiczne i prywatne	946	988	1698	1687	810	803	32	34
Ogółem	2050	2064	4136	4147	2113	2129**	359	348

* Nie wyklucza się wzajemnego nakładania się poszczególnych form zatrudnienia, tzn. osoba pracująca w systemie pracy tymczasowej może być zatrudniona na czas określony lub pracując w niepełnym wymiarze czasu może wykonywać pracę marginalną. Dlatego liczby podane w tabeli 2, a dotyczące atypowego zatrudnienia, różnią się od sumy liczb osób zatrudnionych w poszczególnych formach pracy podanych w tabeli 3.

** Dane niekompletne ze względu na brak informacji o zatrudnieniu w usługach w zakresie wytwarzania i zaopatrywania w energię elektryczną oraz zaopatrzenia w wodę.

Źródło: Mikrozensus. *Erwerbstätige ohne Personen in Bildung oder Ausbildung im Alter von 15-64 Jahren*. Wiesbaden 2008, 2009. Statistisches Bundesamt, *Atypische Beschäftigung auf dem deutschen Arbeitsmarkt*. Wiesbaden 2008, s. 10.

Według danych uzyskanych w ramach Mikrozensu między rokiem 2008 a 2009 przybyło netto w sektorze usług 41 tys. miejsc pracy, przy czym najwięcej w ramach zatrudnienia marginalnego (16 tys.), na drugim miejscu znalazło się zatrudnienie na czas określony (14 tys.), a na trzecim w niepełnym wymiarze czasu (11 tys.). Największe przyrosty zatrudnienia, biorąc pod uwagę wszystkie

¹¹ Ibid., s. 10.

jego formy, nastąpiły w handlu, hotelarstwie i gastronomii i wyniosły 42 tys. osób, co odpowiada liczebnie wzrostowi zatrudnienia na czas określony w usługach publicznych i prywatnych.

W zakresie umów na czas określony przodowały takie branże, jak ochrona zdrowia i pomoc społeczna, edukacja i organizacje non profit, gdzie nastąpił największy przyrost miejsc. Są to więc te dziedziny usług, które nie zaspokajały zależnego od koniunktury zapotrzebowania i dlatego nie bezpośrednio lub w niewielkim stopniu dotknięte były kryzysem gospodarczym. Warto podkreślić, że około 40% wszystkich zatrudnionych na czas określony pracuje w usługach społecznych (ochrona zdrowia, pomoc społeczna, edukacja i administracja publiczna), natomiast pozostałe 21% pracuje w usługach zorientowanych na przedsiębiorstwa, w nauce i wolnych zawodach¹².

W analizowanym okresie zatrudnienie w niepełnym wymiarze godzin, które jest charakterystyczne dla sektora usług, wzrosło w działalności związanej z nieruchomościami, wynajmie, obsłudze przedsiębiorstw, w handlu, hotelarstwie i gastronomii o 24 tys. osób. Natomiast w ramach zatrudnienia marginalnego przybyło w handlu i gastronomii 25 tys. miejsc pracy.

Najdotkliwsze straty miejsc pracy w ramach zatrudnienia na czas określony poniosły branże – komunikacja i informacja, nieruchomości, wynajem oraz usługi wspierające działalność gospodarczą (33 tys.), w niepełnym wymiarze czasu – komunikacja i informacja oraz usługi publiczne i prywatne (18 tys.), w zatrudnieniu marginalnym – administracja publiczna, obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne, organizacje i zespoły eksterytorialne a także usługi publiczne i prywatne (15 tys.), a w obszarze zatrudnienia tymczasowego – nieruchomości, wynajem oraz usługi wspierające działalność gospodarczą (56 tys.).

3. Przekształcenia w strukturze zatrudnienia objętego ubezpieczeniem społecznym

W czerwcu 2009 roku w Niemczech nastąpił spadek zatrudnienia objętego ubezpieczeniem społecznym o ok. 73 tys. i jego stan w wyniósł 27,38 miliona osób, tj. o 0,3% mniej w stosunku do roku poprzedniego (wykres 2). Szczególnie w pierwszej połowie tego roku odnotowano silne spadki zatrudnienia, które spowodowały, że liczba miejsc pracy we wrześniu i październiku zmniejszyła się o 200 tys. Jednak pod koniec roku ta negatywna dynamika nieco osłabła i w grudniu zatrudnienie wzrosło do 27,53 miliona¹³. W tym samym okresie zatrudnienie

¹² Ch. Hohendanner: *Unsichere Zeiten, unsichere Verträge? Befristete Arbeitsverträge zwischen Auf- und Abschwung*. „IAB-Kurzbericht” 2010, Nr 14, s. 3.

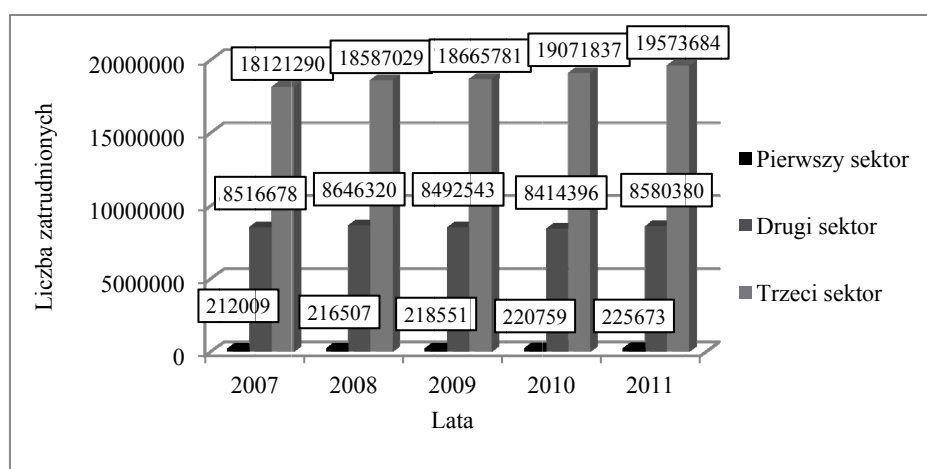
¹³ *Der Arbeitsmarkt in Deutschland...*, op. cit., s. 8.

w niepełnym wymiarze czasu wzrosło o 199 tys. lub 4% w stosunku do roku wcześniejszego i wyniosło 5,2 miliona osób. Natomiast pełnoetatowe zatrudnienie zmniejszyło się o 277 tys., tj. o 1,2%. Te zmiany wpisują się w dotychczasowy trend, a mianowicie w 1994 roku było 75,3% pracujących na pełen etat, w 2000 roku udział ten wynosił 71,1%, a w 2009 osiągnął najniższą wartość wynoszącą 68%¹⁴.

W samych usługach jednak widoczny był wzrost zatrudnienia objętego ubezpieczeniem społecznym, ponieważ znacząca liczba miejsc pracy powstałych w tym okresie znalazła się w sektorze publicznym.

Wykres 2

Liczba zatrudnionych objętych ubezpieczeniem społecznym w trzech sektorach gospodarki niemieckiej w latach 2007-2011

Źródło: *Sondernummer der Amtlichen Nachrichten der Bundesagentur für Arbeit: Arbeitsmarkt 2009, 2010, 2011*. Nürnberg 2010, 2011, 2012.

Rozpatrując wpływ kryzysu na zmiany stosunków zatrudnienia w wybranych branżach trzeciego sektora w kontekście pełno- i niepełnoetatowego zatrudnienia, należy podkreślić poważne straty miejsc pracy w usługach wspierających działalność gospodarczą, wynoszące 3,9%¹⁵. Na drugim biegunie zatrudnienia objętego ubezpieczeniem społecznym była ochrona zdrowia i pomoc społeczna, w których przybyło o 3,8% miejsc pracy. Także w edukacji odnotowano wyraźny wzrost liczby zatrudnionych aż o 4,2% w stosunku do roku minionego¹⁶.

¹⁴ *Sondernummer der Amtlichen Nachrichten der Bundesagentur für Arbeit: Arbeitsmarkt 2009*. Nürnberg 2010, s. 12-13.

¹⁵ Tym usługom przypisani są pracownicy tymczasowi, których liczba obniżyła się w porównaniu do 2008 roku o 25,3% (179 tys. osób). Bez nich zatrudnienie w usługach wspierających działalność gospodarczą nawet by wzrosła. *Der Arbeitsmarkt in Deutschland...*, op. cit., s. 10.

¹⁶ Ibid.

Zatrudnieni, którzy w różny sposób zostali dotknięci kryzysem, to pracownicy o płci odmiennej. Ich stan liczebny w poszczególnych branżach gospodarki niemieckiej jest zróżnicowany – w takich jak ochrona zdrowia i pomoc społeczna odsetek kobiet wynosi aż 80%, natomiast w edukacji 67%. Wysoki jest też udział kobiet w innych usługach, np. w usługach prywatnych i pozostałych 65%, w gastronomii 57% oraz w usługach finansowych i ubezpieczeniach 56%. Natomiast w transporcie i logistyce (75%), w informacji i komunikacji (64%) oraz w usługach gospodarczych (53%) dominują mężczyźni¹⁷.

Biorąc pod uwagę oddziaływanie kryzysu na stosunki zatrudnienia w sektorze usług z uwzględnieniem płci, można odróżnić te sekcje działalności gospodarczej, w których nastąpił wzrost zatrudnienia tylko wśród mężczyzn (finanse i ubezpieczenia) od tych, gdzie wyraźny był przyrost miejsc pracy jedynie wśród kobiet (handel, hotelarstwo i gastronomia) (tabela 4).

Istniały również i takie branże usług, w których odnotowano wzrosty zatrudnienia zarówno wśród mężczyzn, jak i kobiet, a były to: nieruchomości, wynajem, usługi wspierające działalność gospodarczą oraz usługi publiczne i prywatne. W branżach, w których przybyło najwięcej miejsc pracy (ochrona zdrowia i pomoc społeczna), beneficjentami były przede wszystkim kobiety, ponieważ ok. 80% tych miejsc przypadło im w udziale. Równie korzystna dla nich sytuacja wystąpiła w edukacji, gdzie objęły ok. 2/3 nowo powstałych stanowisk¹⁸.

Tabela 4

Wielkość zatrudnienia ze względu na płeć w sektorze usług w Niemczech w latach 2008-2009 (w tys.)

Wyszczególnienie	2008		2009	
	zatrudnienie			
	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
Handel, hotelarstwo i gastronomia	3126	3622	3092	3649
Komunikacja i informacja	1553	593	1505	577
Finanse i ubezpieczenia	642	659 659	654	657
Nieruchomości, wynajem, usługi wspierające działalność gospodarczą	2222	1949	2246	1980
Administracja publiczna, obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne, organizacje i zespoły eksterytorialne	1557	1311	1559	1318
Usługi publiczne i prywatne	2781	6352	2808	6522
Ogółem	11881	14486	11864	14703

Źródło: Statistisches Bundesamt. Wiesbaden 2012. www-genesis.destatis.de

W sumie między 2008 a 2009 rokiem przybyło w trzecim sektorze gospodarki niemieckiej 217 tys. miejsc pracy dla kobiet, co stanowi przyrost o 1,5%, natomiast 17 tys. mężczyzn straciło pracę, a więc zredukowano ich miejsca pracy o 0,14%.

¹⁷ *Der Arbeitsmarkt in Deutschland: Frauen und Männer am Arbeitsmarkt im Jahr 2010*. Bundesagentur für Arbeit, Wiesbaden 2011, s. 11.

¹⁸ Ibid.

Podsumowanie

Przekształcenia strukturalne i działania podmiotów gospodarczych połączone z ograniczaniem skutków kryzysu gospodarczego spowodowały zmiany w stosunkach zatrudnienia w Niemczech. Redukcja miejsc pracy w przemyśle przetwórczym, zwłaszcza pełnoetatowych, została po części skompensowana ich wzrostem w sektorze usług (raczej w sensie ilościowym niż jakościowym).

Największy wzrost zatrudnienia nastąpił w zakresie tzw. usług podstawowych (tradycyjnych) związanych z handlem, hotelarstwem i gastronomią, ochroną zdrowia, pomocą społeczną, edukacją i administracją publiczną, a więc z obszarami działalności w niewielkim stopniu związanymi z sytuacją przedsiębiorstw eksportujących i bezpośrednio wystawionych na konkurencję międzynarodową. Dotyczy to zarówno zatrudnienia standardowego, jak i atypowego.

Lepsza sytuacja kobiet niż mężczyzn w zakresie zatrudnienia wynika z ich odmiennej pozycji w strukturze zatrudnienia w poszczególnych branżach gospodarki. W wielu z nich w sektorze usług dominują kobiety. W związku z tym, że mężczyźni częściej niż kobiety zatrudnieni są w branżach bardziej wrażliwych na zmiany koniunktury, dlatego mocniej odczuwają jej spadki.

W analizowanym okresie 2008-2009 niewielkie straty w zatrudnieniu ogółem należy przypisać z jednej strony polityce przedsiębiorstw w zakresie wykorzystania instrumentów elastyczności zewnętrznej i wewnętrznej, z drugiej oddziaływaniom państwa i to zarówno w szerokim udostępnieniu pracy skróconej, jak i wzrostowi zatrudnienia w sektorze usług, zwłaszcza w usługach publicznych.

THE INFLUENCE OF THE ECONOMIC CRISIS ON THE EMPLOYMENT RELATIONS IN THE SERVICE SECTOR IN GERMANY

Summary

The last economic crisis caused in Germany an employment decrease that could be observed mainly in the production sector, whereas the service sector experienced a slight employment increase. A more precise analysis of particular branches of this sector facilitated the formulation of the opinion that most jobs have been created in public services, especially in the areas of health protection, social welfare and education. That means in such areas, where the sensitivity for being affected by economic factors is the lowest. Women benefited the most from the employment increase in the mentioned branches, where their professional activity is traditionally high. Thanks to this advantageous situation it was possible to alleviate the strong tendencies of the employment decrease in the remaining sectors of the German economy, particularly in branches of industry involved in production of export goods.